

Посланство Краљевине Југославије у САД – Вашингтон 1918–1945

АПСТРАКТУМ: Рад даје основне информације о организацији и деловању посланства Краљевине Југославије у САД у периоду 1918–1945, као и о садржини и значају грађе за проучавање прилика у југословенском исељеништву и југословенско-америчким односима у поменутом периоду. Написан је на основу Историјске белешке састављене приликом архивистичке обраде фонда.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Посланство, конзулати, посланици, Југославија, САД, исељеништво, дипломатски односи, закони и прописи о организацији МИП-а КЈ

Историјат ствараоца фонда

Посланство Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца у Сједињеним Америчким Државама (САД) – Вашингтон¹ није установљено посебним указом, већ преименовањем као што је то био случај и са осталим посланствима Краљевине Србије, сходно одлуци Министарског савета Краљевства СХС од 22. децембра 1918.²

Дипломатски односи Краљевине Србије и САД до формирања југословенске државе имали су традицију дугу неколико деценија, на чијем почетку стоји трговински уговор и конзуларна конвенција из 1881, коју је у име америчке владе потписао амерички посланик у Румунији, до тада акредитован и при српском двору.³ Србија из финансијских разлога тада није

---

¹ Иако је од 5. октобра 1942. Посланство КЈ у Вашингтону подигнуто на ранг амбасаде, будући да је у литератури овај фонд познат под називом Посланство КЈ, а и временски рок када је радило као Посланство је неупоредиво дужи, задржали смо тај назив и у наслову ове белешке.

² АЈ-388 – Посланство Краљевине Југославије у Француској -3–13, пов. бр. 2198 од 9/22. децембра 1918.

³ Убавка Остојић-Фејић, *Сједињене Америчке Државе и Србија 1914–1918*, Београд 1994, 24.

могла реципрочно одговорити и акредитовати свог представника у САД, што је влада САД с разумевањем прихватила.⁴ Иако су Сједињене Државе већ тада израсле у светску силу, тек ће избијање Првог светског рата, у који ће касније ући и САД и наћи се на истој страни са Србијом, довести до интензивирања српско-америчких односа и отварања српског посланства у Вашингтону. Указ о отварању посланства донет је 14. октобра 1916, а први посланик Краљевине Србије Љубомир Михајловић предао је акредитивна писма председнику САД Вудроу Вилсону 26. јануара 1917, неколико дана пошто је Посланство почело с радом.⁵ Значај јачања дипломатских и других односа Србије и САД нарочито треба посматрати и у светлу подршке коју су САД пружиле стварању и међународном признању заједничке државе Јужних Словена пред и по завршетку Првог светског рата.⁶

Проглашење нове државе 1. децембра 1918. затекло је на дужности отправника послова секретара Посланства Јеврема Симића, али је већ у јануару 1919. у Вашингтон допутовао посланик Славко Грујић.⁷ Он је на тој функцији остао до 1922. када га је наследио Анте Тресић Павичић, познати хрватски књижевник и политичар из Далмације.⁸ Изолационизам коме су се САД почеле враћати, упркос Вилсоновим настојањима да очува активну улогу Сједињених Држава у међународној политици, још више се испољио по окончању његовог председничког мандата. То је несумњиво утицало да се и улога Посланства КСХС донекле измени. Оно што је, међутим, остао један од приоритетних задатака његове делатности било је праћење рада и живота јужнословенског исељеништва у САД и настојање да се обезбеди његова подршка новоствореној заједничкој држави. С тим у вези се ишло на отварање већег броја конзулата у разним крајевима где су постојале веће исељеничке колоније. Поред каријерног Генералног конзулата у Њујорку,⁹ убрзо су отворени генерални конзулати у Чикагу,¹⁰ Сан Франциску¹¹ и Денверу.¹² Осим каријерних, отворени су и почасни конзулати у Питсбургу¹³ и

⁴ Исто; Ранко Петковић, *Један век односа Југославије и САД*, Београд 1992, 18.

⁵ У. Остојић-Фејић, *н. д.*, 80.

⁶ Р. Петковић, *н. д.*, 39. САД су биле друга земља у свету која је признала Краљевину СХС, види: Декларацију владе САД којом се поздравља сједињење Срба, Хрвата и Словенаца, 6. фебруар 1919, АЈ-334-ПО-1–1, л. 9.

⁷ АЈ- 334, УО, Укази, 1918, Пр. пов. 4374.

⁸ АЈ-334, УО, Укази, 1922, Пр. пов. 3436.

⁹ Отворен је 1919, а пре тога постојао је Почасни генерални конзулат од 1911. на чијем челу је био Михајло Пупин; види АЈ-334-Конзуларно-привредно одељење, књ. 92, Регистар конзула, 9.

¹⁰ Отворен је 1920, АЈ-334-КПО, књ. 92, 31.

¹¹ Постојао је 1920–1933, АЈ-334-КПО, књ. 92, 25.

¹² Конзулат је постојао 1923–1924, види и АЈ-334-КПО, књ. 92, 5.

¹³ Указ о отварању донет је још 1923, али је почео да ради тек 1929. и то као почасни конзулат, АЈ-334-КПО, књ. 92, 23.

Кливленду,¹⁴ Њу Орлеансу¹⁵ и Асторији.¹⁶ Поред ових конзулата Посланство је било надлежно и за почасна конзуларна представништва у Хермосиљу¹⁷ и Мексико Ситију¹⁸ (Мексико), у Гватемали¹⁹ и Осаки²⁰ (Јапан).

Пошто је претходно опозван, Анте Тресић Павичић је 1927. предао дужност Војиславу Антонијевићу²¹ а он после кратког времена 1928. Бранку Аџемовићу,²² који је деловао као отправник послова. У истом својству на челу Посланства био је и Божидар Пурић, који ће током Другог светског рата извесно време бити председник краљевске владе у емиграцији. Маја 1929. дужност је преузео посланик Леонид Питамиц, угледни професор права из Љубљане.²³ Он је своју функцију обављао у време велике економске кризе и доласка Франклина Д. Рузвелта на власт. После његовог повратка у земљу, дуже од годину дана на челу Посланства као отправник послова био је саветник Божидар Стојановић. Указом Краљевског намесништва 7. августа 1935. за новог посланика постављен је искусан дипломата Константин Фотић,²⁴ који је био на челу Посланства у рангу посланика до 5. октобра 1942, а затим у рангу амбасадора до 9. јуна 1944, када је пензионисан, а на његово место постављен је као отправник послова Иво Франгеш.²⁵

Подизање дипломатских односа на амбасадорски ниво што су САД урадиле и са савезничким земљама са којима то до тада нису имале, следствено томе и са Југославијом 5. октобра 1942, примљено је као „акт срдачности“.²⁶ За време Фотићевог службовања САД су због избијања новог светског рата поново изашле на светску политичку и војну позорницу као један од пресудних фактора, па је улога Посланства, нарочито од преласка краљевске владе Југославије у Лондон, добила изузетан значај. Међутим, са

---

¹⁴ Као и у случају Питсбурга указ је донет још 1923, али је и он почео са радом 1929. као почасни конзулат. АЈ-334-КПО, књ. 92, 7.

¹⁵ Отворен је 1937, АЈ-334-КПО, књ. 92, 15.

¹⁶ Отворен је 1938, АЈ-334-КПО, књ. 92, 4.

¹⁷ Прво је у периоду 1929–1932. постојао Почасни конзулат који је тада подигнут на ранг Почасног генералног конзулата, АЈ-334-КПО, књ. 92, 529.

¹⁸ Отворен је 1929, АЈ-334-КПО, књ. 92, 527.

¹⁹ Отворен је 1926, АЈ-334-КПО, књ. 92, 337.

²⁰ Отворен је 1929, АЈ-334-КПО, књ. 92, 467 и АЈ-371 - Посланство КЈ у САД - Вашингтон-155, пов. бр. 230 од 16. марта 1936.

²¹ АЈ-371, види поверљиви деловодни протокол за 1927. од 4. маја 1927.

²² Исто за 1928. од 1. марта 1928.

²³ Исто, 10. јун 1928.

²⁴ АЈ-334, Персонални одсек-9, персонални досије Константина Фотића 1920–1944.

²⁵ АЈ-103-Емигрантска влада Краљевине Југославије-15–118, пов. бр. 275 од 10. јуна 1944. Фотић је сматрао да указ о његовом пензионисању није заснован на закону и да није у сагласности са Уставом, види телеграме пов. бр. 392 и пов. бр. 416 у: АЈ-103–15–118.

²⁶ АЈ-371–214, пов. бр. 854, од 5. октобра 1942.

све већим прихватањем Титове владе од стране САД, политичка улога Фотића и Посланства у Вашингтону све се више смањивала. Једини битни задаци који су остали били су организација и достава помоћи преко америчког црвеног крста за југословенске ратне заробљенике и рад са УНПРА. Треба рећи да је Фотић у једном периоду успевао да путем радија одржава везу са штабом Драже Михаиловића.

Дипломатска представништва, као што је било и Посланство у Вашингтону и мрежа каријерних и почасних конзулата, омогућавала су Министарству иностраних послова КЈ ефикасније обављање делатности, која је била регулисана законским актима. Први акт је била Уредба²⁷ из 1919, а затим је 1930. донет Закон.²⁸ Њиме су, између осталог, уместо назива посланства и конзулати Краљевине СХС уведени називи посланства и конзулати Краљевине Југославије. Уочи почетка Другог светског рата, 1939. године, донета је Уредба са законском снагом.²⁹ Уредбом су још детаљније прецизирани задаци и дужности дипломатских представника КЈ у иностранству. Основни задатак југословенских дипломатских представника био је праћење политичко-привредног и друштвеног живота у земљи у којој су акредитовани, развијање свестраних односа Југославије и дотичне земље, као и заштита интереса Југославије и њених држављана. Поред општих прописа и начела којима је била одређена делатност дипломатских и конзуларних представништва, вашингтонско посланство је имало и специфичне послове. Према акту Посланства из 1930, упућеном МИП-у, делокруг његових послова обухватао је: преглед развоја политичког живота у САД, праћење рада и акција америчких власти према југословенским исељеницима обавештењима и личним контактима, спречавање анационалне и дефетистичке пропаганде међу југословенским исељеницима, отежавање противдржавне делатности хрватске сепаратистичке штампе и југословенских комуниста, уз јачање националног духа о јединству државе и њене политике код нашег исељеништва.³⁰

Посланство у Вашингтону је, с обзиром на политички, економски и војни значај САД, спадало у најважнија представништва Краљевине Југославије. Тај значај је, међутим, варирао у зависности од активности САД на међународној сцени. Треба издвојити период непосредно по завршетку Првог светског рата и период уочи и за време Другог светског рата, када су од-

---

²⁷ *Уредба о организацији Министарства иностраних дела и конзуларних заступништва и конзулата Краљевине Југославије*, Службене новине Краљевства СХС, бр. 42, 10. мај 1919.

²⁸ *Закон о уређењу Министарства иностраних послова и дипломатских заступништава Краљевине Југославије у иностранству*, Службене новине Краљевине Југославије, бр. 72, 29. март 1930.

²⁹ *Уредба са законском снагом о уређењу Министарства иностраних послова и дипломатских и конзуларних заступништава КЈ у иностранству*, Службене новине Краљевине Југославије, бр. 187, 18. август 1939.

³⁰ АЈ - 371, бр. 1272/29 од 15. фебруара 1930.

носи САД и Југославије имали пресудан значај за Југославију. Током већег дела постојања Посланство је пре свега било усмерено на деловање према бројној југословенској исељеничкој заједници и њеним удружењима у САД, било непосредно, било путем мреже југословенских конзулата у САД. Из домена економских односа САД и Југославије треба истаћи зајмове и кредите које је Србија добила у Првом светском рату, а Југославија по његовом завршетку, као што је био познати Блеров зајам. Осим о југословенско-америчким односима, грађа даје податке и о САД и њиховој активности на међународној сцени. Значајна количина грађе односи се на међународне односе других земаља, европских и латиноамеричких, као и на југословенску активност на међународној сцени. Део грађе садржи преписку вођену током Другог светског рата између Посланства и Југословенског бродског уреда у Њујорку. Грађа, међутим, није комплетна; недостаје пре свега строго поверљива грађа за период 1941–1945, али се она може наћи у фонду Емигрантска влада Краљевине Југославије, АЈ 103.

Грађу чине извештаји, меморандуми, ноте, новински исечци, брошуре, писма и друго, настали у преписци Посланства са америчким државним и приватним институцијама, затим југословенским институцијама пре свега са Министарством иностраних послова, као и институцијама и појединцима који су чинили југословенско исељеништво у САД. Преовлађују документа писана писаћом машином, али има и руком писаних. Осим оригиналних докумената грађа садржи аутентичне копије и преписе. Већина докумената писана је на српском језику, знатан број на енглеском, а мањи број на француском језику.